

Ronja Salo

”HUUMORI ON HUIKEA, MUTTA HAASTAVA LAJI KASVATUSTYÖSSÄ”

Peruskoulun opettajien näkemyksiä huumorin käytöstä
opettajan työssä

TIIVISTELMÄ

Ronja Salo: "Huumori on huikea, mutta haastava laji kasvatustyössä" – Peruskoulun opettajien näkemyksiä huumorin käytöstä opettajan työssä

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden kandidaatin tutkinto-ohjelma, luokanopettaja

Tammikuu 2020

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää peruskoulun opettajien näkemyksiä huumorin käytöstä opettajan työssä. Aiempien tutkimusten mukaan opettajan käyttämä huumori parantaa oppilaiden koulumenestystä, mutta tässä tutkimuksessa pyrittiin selvittämään huumorin käytön muita ulottuvuuksia opettajan työssä. Huumorin käytöstä on hyötyä myös opettajalle, sillä se on tärkeä selviytymiskeino etenkin työuran alussa.

Hyödynnän tutkimuksessani sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista tutkimusmenetelmää. Keräsin aineistoni lokakuussa 2019 Google Forms -kyselylomakkeen avulla. Lomake sisälsi kysymyksiä koskien vastaajan taustatekijöitä, kuten sukupuolta ja opetusastetta, sekä huumorin käyttöä. Osa kysymyksistä oli monivalintaa ja loput olivat avoimia kysymyksiä. Tutkimukseen vastasi 42 eteläsuomalaisten ja pohjanmaalaisten ala-, ylä- tai yhtenäiskoulujen opettajaa. Aineisto analysoitiin teemoittelun avulla.

Selvitin peruskoulun opettajien näkemyksiä huumorin käytöstä heidän työssään seuraavien kysymysten avulla: miksi peruskoulun opettajat käyttävät huumoria, minkälaista huumoria he käyttävät sekä millaisissa tilanteissa he eivät missään nimessä käyttäisi huumoria.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys sisältää huumorin määritelmän kolmen eri teorian avulla, lapsen huumorintajun kehityksen vaiheet Piaget'n teoriaan pohjaten sekä kuvauksia huumorin eri muodoista.

Tutkimuksen tulosten mukaan opettajat käyttävät huumoria keventääkseen ilmapiiriä sekä sen takia, että se kuuluu vastaajan persoonaan muutenkin. Opettajat käyttävät opettajan ja oppilaan välistä huumoria sekä opettajaan itseensä tai hänen lähipiiriinsä kohdistuvaa huumoria. Tilannehumori on tulosten mukaan vahvasti läsnä koulumaailmassa niin opettajan ja oppilaan välisessä huumorissa kuin opettajaan itseensä tai hänen lähipiiriinsä kohdistuvassa huumorissa. Opettajat eivät missään nimessä käyttäisi huumoria yksilöä nolaavissa tai loukkaavissa sekä vakavissa tilanteissa.

Avainsanat: huumori, opettaja, lapsen huumorintajun kehitys, huumorin käytön syyt, huumorin muodot

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	HUUMORI	4
2.1	YLEMMYYDENTUNTO	4
2.2	HUOJENNUSTEORIA	5
2.3	INKONGRUENSSTEORIA	5
3	LAPSEN HUUMORINTAJUN KEHITYS SEKÄ HUUMORIN MUODOT	7
3.1	HUUMORINTAJUN KEHITYSVAIHEET	8
3.2	HUUMORIN MUODOT	10
4	METODOLOGINEN TARKASTELU	12
4.1	MÄÄRÄLLINEN TUTKIMUS	12
4.2	LAADULLINEN TUTKIMUS	13
4.3	AINEISTON KERUU.....	14
5	TULOKSET	15
5.1	TYÖVUODET	16
5.2	HUUMORIN KÄYTÖN MÄÄRÄ	16
5.3	MIKSI OPETTAJAT KÄYTTÄVÄT HUUMORIA TYÖSSÄÄN?	18
5.4	MINKÄLAISTA HUUMORIA OPETTAJAT KÄYTTÄVÄT TYÖSSÄÄN?	20
5.4.1	<i>Opettajan ja oppilaan välinen huumori</i>	21
5.4.2	<i>Opettajaan itseensä tai hänen lähipiiriinsä kohdistuva huumori</i>	22
5.5	MILLAISISSA TILANTEISSA OPETTAJAT EIVÄT MISSÄÄN NIMESSÄ KÄYTTÄISI HUUMORIA?	23
5.5.1	<i>Yksilöä nolaavat tai loukkaavat tilanteet</i>	23
5.5.2	<i>Vakavat tilanteet</i>	24
5.5.3	<i>Teemojen ulkopuoliset tilanteet</i>	24
6	POHDINTA	26
6.1	TULOSTEN TARKASTELU	26
6.1.1	<i>Työvuodet</i>	26
6.1.2	<i>Huumorin käytön määrä</i>	27
6.1.3	<i>Miksi opettajat käyttävät huumoria työssään?</i>	27
6.1.4	<i>Minkälaista huumoria opettajat käyttävät työssään?</i>	28
6.1.5	<i>Millaisissa tilanteissa opettajat eivät missään nimessä käyttäisi huumoria?</i>	29
6.2	TUTKIMUKSEN ONNISTUMISEN ARVIOINTI	30
6.3	JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA JATKOTUTKIMUSAIHEITA.....	31
7	LÄHTEET	34

1 JOHDANTO

Tutkin kandidaatintutkielmassani peruskoulun opettajien huumorin käyttöä opettajan työssä. Tutkimusaiheeni heräsi omasta kokemuksestani huumorin käytöstä luokahuoneessa ja sen myötä heränneestä pohdinnasta. Olin sijaisena ennestään vieraassa luokassa ja tunnin aikana tuli tilanne, jossa hyödynsin ironiaa luokanhallinnallisena keinona. Huumori toimi tilanteessa, mutta jäin miettimään, että kuinka sopivaa huumorin käyttö ylipäätään on oppilaiden kanssa, ja miten he kokevat sen. Kyseessä oli yli 9-vuotiaat oppilaat, joten heidän huumorintajunsa on kehittynyt jo sille tasolle (Dews ym. 1996, 3076), että he mahdollisesti ymmärtävät ironian olevan huumoria eikä ilkeilyä. Tämä herätti minut myös pohtimaan, että luokanhallinnalliset tilanteet voisi olla mielekkäämpää hoitaa huumorin kautta, ainakin välillä ja tietenkin tilannekohtaisesti. Toki tilanne vaatii tarkkaa tulkintaa opettajalta, että miten oppilas suhtautuu tilanteessa. Alkuperäinen ideani oli tutkia miten opettajat käyttävät huumoria luokanhallinnallisena ja kurinpidollisena keinona, mutta laajensin näkökulmaani saadakseni kuulla opettajien näkemyksiä huumorista ja sen käytöstä laajemmin kuin vain luokanhallinnallisena ja kurinpidollisena keinona.

Laajemman näkökulman myötä tutkimustehtäväksi muodostui peruskoulun opettajien työssä käyttämän huumorin tarkastelu. Tarkastelun avuksi jäsentelin kolme tutkimuskysymystä:

1. Miksi opettajat käyttävät huumoria työssään?
2. Minkälaista huumoria opettajat käyttävät työssään?
3. Millaisissa tilanteissa opettajat eivät missään nimessä käyttäisi huumoria?

Käytän teoreettisena pohjana huumorin määrittelyä, joka muodostuu kolmesta teoriasta: ylemmydentunto, huojennus- ja inkongruenssiteoria. (Laes 1998, 278–279). Tämän lisäksi kuvaan lapsen huumorin kehitystä vauvaiästä

lähtien muun muassa McGheen muodostaman teorian avulla (Lyon 2006, 2–3) sekä huumorin eri muotoja (Long & Graesser 1988, 39).

Lapsen ja aikuisen huumorin ymmärrys on erilaista. Siinä missä aikuinen kykenee ymmärtämään huumorin kiemurat koko laajuudeltaan, lapsi kykenee ymmärtämään esimerkiksi ironiaa 5–6-vuotiaana ja sarkasmia vasta 8–9-vuotiaana (Dews ym. 1996, 3076). Pienelle vauvalle suurinta huumoria on perinteinen kukkuu-leikki, jossa aikuinen piilottaa kasvonsa käsien taakse ja kurkistaa niiden takaa, mutta aikuiset puolestaan nauravat toisenlaisille huumorille.

Tutkimus on relevantti, sillä huumorintutkimuksella ylipäätään on heikko asema tieteen kentällä (Yle 2012), etenkin suomalaisia tutkimuksia huumorista käytöstä koulumaailmassa on vähän. Joensuun yliopiston Savonlinnan opettajankoulutuslaitoksen verkkojulkaisuksi muokattu pro gradu – tutkielma ”Huumori opettajan työvälineenä” (Järvelä, Keinänen, Nuutinen ja Savolainen 2004) oli kuitenkin yksi niistä harvoista. Järvelä ym. (2004) käsittelevät tutkimuksessaan eri ulottuvuuksia huumorinkäytössä sekä opettajien käyttämän huumorin moninaisia tarkoituksia. Huumoria on tutkittu muilla aloilla kuten terveystieteissä, esimerkiksi pro gradu -tutkielmassa ”Hoitajien näkemyksiä huumorista muistisairaiden ihmisten hoitotyössä” (Häyhä 2013).

Sen sijaan huumoria on tutkittu kansainvälisesti koulumaailman kontekstissa paljon. Iso osa tutkimuksista on tehty 1900-luvulla, mutta uutta tutkimusta tehdään lisää. Esimerkiksi Bieg, Grassinger ja Dresel (2019) ovat tuoreessa tutkimuksessaan selvittäneet, miten opettajan huumorin käyttö vaikuttaa pitkällä tähtäimellä oppilaan tunteisiin. Heidän saamansa tulokset mukaan opiskeltaviin asioihin liittyvän huumorin käyttö sai oppilaat nauttimaan enemmän tunteista. Sen lisäksi huumorin käyttö myös vähensi tylsyyttä ja vihan tunteita (Bieg ym. 2019). Wagner ja Urios-Aparisi (2011) ovat tutkineet väheneekö oppilaiden ahdistuneisuus huumorin käytön myötä vieraiden kielten opetuksessa. Näiden kahden tutkimuksen lisäksi muun muassa Berk (1996) ja Scarborough (2014) ovat saaneet tutkimustuloksia, jotka osoittavat huumorin lisäävän oppilaiden akateemista menestystä.

Keräsin aineiston Google Forms -lomakkeella ja siihen vastasi 17 alakoulun opettajaa ja 25 yläkoulun opettajaa. Johdannon jälkeen toisessa luvussa käsittelen huumoria kolmen eri teorian kautta. Kolmannessa luvussa

käsittelen huumorin kehitystä lapsen eri ikävaiheissa sekä huumorin eri muotoja. Neljännessä luvussa esittelen tutkimuksen toteutuksen ja tutkimusmenetelmät. Viidennessä luvussa kerron tutkimustuloksista ja analysoin aineistoa. Viimeisenä kuudennessa luvussa kokoan tutkimuksen pohdinnan ja tutkimuksen yhteenvedon kautta.

2 HUUMORI

Huumori on itsessään haasteellista määritellä ytimekkäästi, mutta silti kattavasti. Tieteen termipankki (2016) määrittelee huumorin seuraavan laisesti: ”Leikinlasku; (sydämellinen) leikillisuus; kyky tajuta ja ilmaista huvittavat asiat.” Tämä määritelmä käsittelee huumoria pintapuolisesti. Wikipedian (2019) huumorin määritelmä on vähän laajempi, määrittäen sen vuorovaikutuksen ja viestinnän muodoksi:

Huumori on vuorovaikutuksen ja viestinnän muoto, jonka tarkoitus on tehdä ihmisiä iloisiksi, naurattaa ja purkaa jännitystä. Huumori voi kummuta ylemmyydestä ja vahingonilosta, yllättävästä vastakohtaisuudesta, tai sen tarkoituksen voi olla tarjota huojennuksen tunne.

Tämä määritelmä on huomattavasti kattavampi ja juuri nämä edellä mainitut kolme huumorin kumpuamislähdettä ovat kolme teoriaa, jotka esittelen seuraavissa kappaleissa

Huumoria on yritetty määritellä jo 2500 vuoden ajan ja siitä onkin päästy jonkinlaiseen yhteisymmärrykseen määritelmästä, joka muodostaa huumorin (Smuts n.d.). Huumoria voidaan jäsentää kolmen erilaisen teorian kautta: ylemmydentunto, huojennusteoria ja inkongruenssiteoria (Laes 1998, 278–279).

2.1 Ylemmydentunto

Laeksen (1998, 278) mukaan Platon ja Aristoteles ovat kuuluneet teoriasuuntaukseen (superiority theory), jonka mukaan huumorissa keskeistä on ylemmydentunto muihin verrattuna. Cornettin (1986, 26) mukaan ihminen nauttii ja saa mielihyvää siitä, kun näkee itsensä parempana kuin muut.

2.2 Huojennusteoria

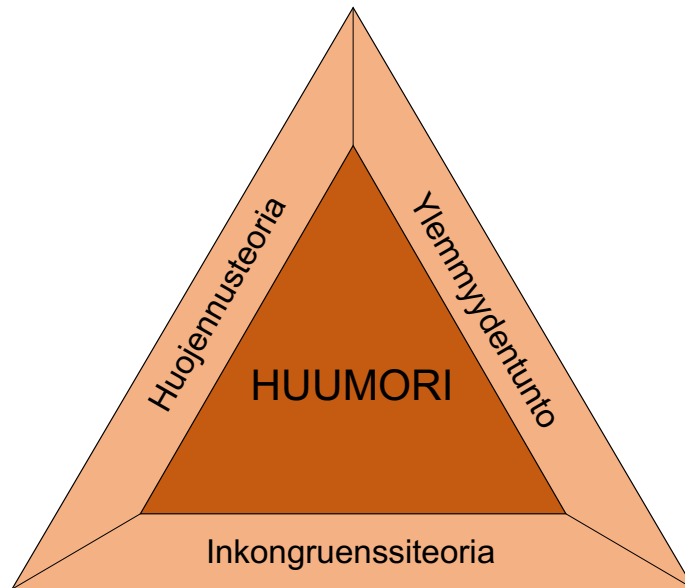
Huojennusteoria (relief theory) on Sigmund Freudin mukaan nimetyin freudilaisen psykologian linjoja mukaileva teoria. Huojennusteoriassa ajatellaan huumorin tuottavan helpotuksen tunnetta sekä vapauttavan ylimääräistä energiaa. Humoristista tilannetta seuraa nauraminen sekä sen jälkeinen hyvä ja raukea olo, jotka aiheuttavat huojentuneen olon. Näin huumorilla on positiivisia terveysvaikutuksia stressinhallinnan parantamiseksi. (Laes 1998, 278–279.)

2.3 Inkongruenssiteoria

Kolmas teoria huumorin määrittelemisen avuksi on inkongruenssiteoria. Inkongruenssi terminä tarkoittaa asioiden yhteensopimattomuutta, joka synnyttää koomisen efektin (Tieteen termipankki 2014). Järvelä ym. (2004, 8) mukaan (ks. Morreal 1987) inkongruenssiteoriassa tarkastellaan huumorin syntyä ja mitkä tekijät ovat sille välttämättömiä. Käsitteen määrittelyn mukaisesti havainnoidessamme yhteen sopimattomia asioita alamme nauramaan. Myös tässä teoriassa huumori ja nauru nähdään purkukeinona. Huojennusteorian mukaan nauru on purkukeino stressille (Laes 1998, 279), tämän teorian mukaan se on purkukeino hermostuneisuudelle ja jännittyneisyydelle (Järvelä ym. 2004; ks. Morreal 1987.)

Laes (1998, 279) esittää mielenkiintoisen huomion, että edellä esitetyt huumorin kolme teoriaa edustavat kaikkia perinteisen ihmistutkimuksen tasoja: sosiaalista (ylemyys), psykologista ja fysiologista (huojennus) sekä kognitiivista (inkongruenssi). Järvelä ym. (2004) mukaan (ks. Knuuttilan, 1992, 94) mikään näistä teorioista ei ole itsenään kykenevä avaamaan huumoria käsitteenä, mutta yhdessäkään ne eivät pysty tekemään sitä aivan tyhjentävästi.

Alla oleva kuvio 1 esittää tiivistetysti kolme teoriaa huumorin takana. Kuvio on saanut inspiraationsa vallan kolmijako-opin kuvaamiseen käytetystä kuviosta (Peda.net 2015). Huumori on tässä kaiken keskiössä ja uloimman kolmion sisällä on huumoria koskevat teoriat.

KUVIO 1. Teoriat huumorin takana, ”Huumorin kolmijako”. (vrt. Vallan kolmijako, Peda.net)

3 LAPSEN HUUMORINTAJUN KEHITYS SEKÄ HUUMORIN MUODOT

Lapsen huumorin kehityksen ja ylipäättään huumorin tutkimuksen alalla on yksi tutkija, joka tulee vastaan miltei jokaista huumoria koskevassa julkaisussa, Paul McGhee (Goldstein ja Ruch 2018, 1). McGhee on tutkinut erityisesti sitä, miten lapsen kyky ymmärtää huumoria on yhteydessä kognitiiviseen kehitykseen. (Goldstein ja Ruch 2018, ks. Bergen 2018.)

McGheen (2010) mukaan huumorilla on suuria vaikutuksia lapsen kehitykseen. Se muun muassa kasvattaa lapsen sanastoa ja lukemisen taitoja, auttaa vakiinnuttamaan lapsen tietoutta maailmasta ja tukee luovaa ajattelua. Edellä mainittujen hyötyjen lisäksi huumori myös rakentaa sosiaalisen kanssakäymisen taitoja, kohentaa itsetuntoa ja luo pohjan taidolle, joka auttaa nuoruuden ja aikuisuuden tuoman stressin kanssa selviytymisestä. (McGhee 2010.)

Vanhemmat ja muut lapsen elämässä läsnäolevat aikuiset, kuten opettajat, voivat edesauttaa näiden taitojen saamista hankkimalla itselleen tietoutta siitä, miten lapsen huumori kehittyy. Näin on helppo tarjota lapselle huumoria ikäkauden mukaisesti. (McGhee 2010.)

Catherine Lyon kirjoittaa artikkelissaan (2006) McGheen ja muiden huumoritutkijoiden tuloksista. Lyon (2006, 2–3) esittelee McGheen muodostamat huumorin kehityksen neljä vaihetta, jotka pohjautuvat Piagetin kehitysteoriaan (ks. McGhee 1979). McGheen luomat vaiheet on esitelty tarkemmin hänen julkaisemissa artikkeleissa, jotka pohjautuvat hänen kirjaansa (2002).

3.1 Huumorintajun kehitysvaiheet

McGhee (2010) muistuttaa, että huumorin kehitysvaiheet ovat vain ohjenuoria, jotka näyttävät, miten huumori kehittyy. Joku lapsi saattaa kulkea vaiheiden läpi hitaammin tai nopeammin, toinen ei edes käy kaikki vaiheita läpi (McGhee 2010).

Piaget'n teoriaan pohjautuvan McGheen teorian ensimmäinen vaihe on kuvaus 6–15 kk ikäisestä lapsesta (Lyon 2006, 5). Piaget'n teoriassa käytännöllisen älykkyyden vaiheessa 0–2-vuotiaana lapsi alkaa säätelämään tunteitaan alkeellisella tasolla sekä ensimmäiset tunteet kiinnittyvät ulkomaailmaan (Piaget 1988, 23). Tässä vaiheessa huumori liittyy vahvasti konkreettiseen kohteeseen. Lyon (2006, 5) kuvailee, että huumorin kohteen on oltava jokin läsnä oleva konkreettinen kohde, jotta huumori on ymmärrettävää vauvaikäiselle (ks. McGhee 1979). Huumori on pitkälti vanhemman ja lapsen välistä huumoria. Vanhemman hassuttelut, kuten naaman väänteleminen ja eläinten äänten matkiminen ovat lapsesta hauskoja, sillä se eroaa vanhemman normaalista käytöksestä. Jos vanhempi maukuisi aina puhumisen sijaan, ei maukuminen olisi lapsen mielestä hauskaa. (McGhee 2010.)

Toinen vaihe on McGheen (2010) mukaan 1–5-vuotiaana. Reilun vuoden ikäisenä lapsi alkaa käyttämään esineitä niin kuin ne olisivat jotain muuta kuin ovat. Lapsi saattaa esimerkiksi nostaa kengän korvalleen puhuen siihen kuin puhelimeen. Tällainen hassuttelu on yksi lapsen itsenä muodostaman huumorin ensimmäisistä muodoista. (McGhee 2010.) 2–4-vuotiaana lapsi alkaa myös humoristisesti nimeämään asioita väärillä nimillä. Esimerkiksi lapsi saattaa kutsua kissoja koiriksi ja päinvastoin. Kun vanhempi pyytää lasta osoittamaan nenäänsä, lapsi osoittaaakin korvaansa. (McGhee 2010.) McGheen (1979) mukaan lapsi alkaa myös muodostamaan ensimmäisiä sanallisia vitsejään, mikä viestii jo korkeaa kognitiivista toimintaa vaatiessa abstraktia ajattelua ja muistia (Lyon 2006, 5).

Kolmannessa vaiheessa, kun lapsi on 3–5-vuotias, McGhee (2011a) kertoo, että lapsen huumori alkaa kukkimaan. Piaget'n teorian mukaan 2–7-vuotiaalla lapsella ihmisten väliset tunteet, kuten sympatia ja kunnioitus, alkavat kehittyä (Piaget 1988, 37). Tätä varhaislapsuuden jälkimmäistä osiota kutsutaan intuitiivisen älykkyyden kaudeksi. (Piaget 1988, 23). Inkongruentit sekä absurdit

asiat osuvat tämän ikäisen lapsen huumoriin. Lapsi alkaa myös kiinnostua siitä, miltä sanat kuulostavat ja hän alkaa leikitellä niillä. Tämän seurauksena puheessa voi ilmetä myös itsekeksittyjä pseudosanoja. (McGhee 2011a.) Laeksen (1998, 289) mukaan huumorintajun ja kielen kehittyminen kulkee käsi kädessä, sillä mitä enemmän lapsi ymmärtää kielen moninaisuutta, sitä paremmat valmiudet hänellä on huumorin ymmärtämiseen.

McGhee (2011b) kertoo, että kuuden ikävuoden jälkeen lapsen huumori alkaa jo muistuttaa aikuisten huumoria, sillä lapsi alkaa jo ymmärtää sanaleikkejä sekä sanojen kaksoismerkityksiä sekä niihin liittyvää huumoria. Kertoessaan vitsejä tai sanaleikkejä vanhemmilleen, lapsi on elämässään mahdollisesti ensimmäisen kerran tilanteessa, kun hänellä on vastaus johonkin asiaan, josta aikuisella ei ole tietoa, esimerkiksi juuri vitsin huipentumaan. (McGhee 2011b.) Osa 6–8-vuotiaista lapsista saattaa pitää yksinkertaisia, visuaalisia inkongruentteja asioita hauskana vielä, vaikkakin se on lähtökohtaisesti nuoriempien lasten huumoria. 7–12-vuotiaana on loogisen ajattelun alkuvaihe, jossa ihmisten välisestä toiminnasta syntyy sosiaaliset ja moraaliset tunteet (Piaget 1988, 23–24). Lapsen yksilöllinen keskittymiskyky ja itsenäiset sekä ryhmässä työskentelyn taidot kehittyvät. Lisäksi lapsen itsenäisen ajattelun taidot kehittyvät. (Piaget 1988, 62–64). Lapsen huumorintaju laajenee laajenemistaan sitä mukaan, kun lapsi kasvaa ja kehittyy. (Lyon 2006, ks. McGhee 1979.) Laes (1998, 287) esittää Bariaudin (1989) väitteen, että lapsi elää osana yhteisöään ja sitä kautta hän oppii yhteisönsä huumorin normit ja taten hän oppii millaisia ovat tilanteet, joissa yleensä reagoidaan humoristisesti.

Laes (1998, 287–288) esittelee Sochan ja Kellyn (1994) tutkimusta, jossa tutkittiin 4–14-vuotiaiden tyttöjen ja poikien huumorintajun kehittymistä. Tutkimuksesta kävi ilmi, että pojat käyttävät tyttöjä enemmän sellaista huumoria, joka kiinnittää huomiota toisen heikkouksiin, erilaisten ominaisuuksien ja piirteiden kuten sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen ja rodun perusteella halventamiseen. Tytöt sen sijaan käyttävät enemmän harmitonta huumoria, joka ei kohdistu kehenkään. (Laes 1998, 287.) Sochan ja Kellyn (1994) tutkimuksen lisäksi Laes (1998, 288) esittelee myös Kehilyn (1997) tutkimuksen, jossa tarkasteltiin 15–16-vuotiaiden englantilaisten koulupoikien huumoria. Tutkimuksesta nousi ilmi koulupoikien kesken vallitseva kulttuuri, jossa pyritään saamaan toinen tolaltaan tai loukkaamaan häntä. Kehilyn (1987) tuloksista

voidaan päätellä, että huumorilla on tärkeä tehtävä oppilaiden keskinäisen hierarkian muodostamisessa.

3.2 *Huumorin muodot*

Esittelen Longin ja Graesserin (1988, 39) luokittelun keskustelussa ilmenevän huumorin muodoista. Esittelen tarkemmin pelkästään sarkasmia ja ironiaa luokittelun jälkeen rajallisten tutkimusresurssien vuoksi.

1. Ironia. Puhujan sanoman kirjaimellinen merkitys on vastakohta sille, mitä hän oikeasti tarkoittaa.
2. Satiiri. Kritisoi ja pilkkaa sosiaalisia instituutioita ja yhteiskuntaa.
3. Sarkasmi. Pureva iva. Nuhtelee enemmän yksilöä kuin yhteiskuntaa.
4. Liioittelu tai vähättely. Toistamalla asia eri näkökulmasta, pyritään muuttamaan toisen sanoman asian merkitys.
5. Itseä vähättelevä huumori. Itseensä kohdistuva huumori.
6. Kiusoittelu. Leikkimielinen, toiseen henkilöön kohdistuva huumori.
7. Humoristinen vastaus retoriseen kysymykseen. Kysyjän yllättävä, tarpeeton vastaus, jonka tarkoituksena on viihdyttää.
8. Nokkela vastaus vakavaan kysymykseen. Järjetön ja hauska vastaus kysyjän vakavasti esitettyyn kysymykseen.
9. Sanojen kaksoismerkitykset. Sanojen merkitysten tahallinen väärinymmärtäminen.
10. Vakiintuneiden ilmaisuiden uudelleenmuokkaus. Sanontojen tai sananlaskujen merkitysten muokkaaminen uudenaikaiseksi.
11. Sanaleikit. Sanojen kaksoismerkitysten humoristinen käyttö. (Long & Grasser, 41–44)

Laes (1998, 290) kehottaa miettimään tarkkaan käyttääkö ironiaa opetustilanteissa lasten kanssa, sillä välillä aikuistenkin on haasteellista ymmärtää, onko puhuja tosissaan vain ei. Dews ym. (1996, 3076) kertovat, että ironian ymmärtäminen alkaa 5–6-vuotiaana ja sarkasmin ymmärtäminen hiukan myöhemmin, 8–9-vuotiaana. Olennaista sarkasmin ymmärtämisessä on konteksti ja äänen intonaatio. Nuoret lapset ymmärtävät helpommin sarkasmia,

joka on intonaation varassa kuin kontekstista kumpuavaa sarkasmia Capelli, Nakaqawa & Madden 1990, 1836).

Ymmärtääkseen ironiaa, kuulijan on ymmärrettävä, että puhujan sanomaa ei tule tulkita kirjaimellisesti. Kuulijan on myös ymmärrettävä, että puhuja tietää kuulijan ymmärtävän sen, ettei sanomaa tule tulkita kirjaimellisesti. Tämän lisäksi kuulijan on tiedostettava se, että puhuja on käyttänyt puheessaan ironiaa. (Laes 1998, 290.)

4 METODOLOGINEN TARKASTELU

Toteutin tutkimukseni aineiston keruun Google Forms – kyselylomakkeen avulla. Tutkimukseni yhdistää laadullista ja määrällistä tutkimusta, sillä siten sain parhaiten selville huumorin käytön eri piirteet ja siihen mahdollisesti vaikuttavat taustatekijät.

Tutkimukseni on empiirinen tutkimus, joka pitää sisällään kvantitatiivisen sekä kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmiä (Heikkilä 2014) ja hyödyntää molempien menetelmien piirteitä. Alasuutari (2011) ilmaisee, että kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus ovat itsenäisiä kokonaisuuksia, mutta ne olisi hyvä nähdä ennemminkin toisiaan täydentävinä kuin poissulkevinä tutkimusmenetelminä. Toteutan tutkimuksessani menetelmätriangulaatiota käyttämällä kahta eri tutkimusmenetelmää (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Molempien menetelmien käyttö on perusteltua, sillä niiden avulla on helpompi saada kattava kuva tutkimuskohteesta (Eskola & Suoranta 1998).

4.1 Määrällinen tutkimus

Määrällisellä eli kvantitatiivisella tutkimuksella voidaan kuvata esimerkiksi numeerisiin tuloksiin perustuvia ilmiöitä sekä syy- ja seuraussuhteita (Koppa 2015). Se antaa kuvan muuttujien mitattavista ominaisuuksista sekä niiden välisistä eroista ja suhteista. Määrällisen tutkimusmenetelmän avulla voi selvittää vastauksia esimerkiksi kysymyksiin ”mikä”, ”paljonko” tai ”miten usein” (Heikkilä 2014). Sen avulla voi selvittää esimerkiksi ikää, sukupuolta tai (Vilka 2007, 16). Käytin kyselylomakkeeni alkuosassa hyödyksi määrällistä tutkimusmenetelmää selvittäessäni opettajien sukupuolta, ikää, työvuosia, opetusastetta sekä huumorinkäytön määrää. Vilkan (2007, 13) mukaan yksi määrällisen tutkimuksen ominaispiirre on objektiivisuus eli tässä tapauksessa tutkijan puolueettomuus. Kvantitatiiviset tulokset eivät jätä tulkinnan varaa

tutkijalle tuloksia tarkastellessa (Vilkkä 2007, 13). Vaikka määrittelin itse kysymysten vaihtoehdot, niin tulosten tarkastelussa ei jää varaa tulkinnalle.

Hyödynsin kvantitatiivista tutkimusta myös kyselylomakkeeni toisessa osiossa kohdassa ”Käytän huumoria opetuksessa...”. Kohdassa oli kuusi huumorin käyttöä koskevaa väittämää, joiden paikkaansa pitävyyden vastaajat vastasivat viisiportaisen Likert-asteikon avulla. Likert-asteikko sisältää viisi eri vastausvaihtoehtoa: 1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = ei samaa eikä eri mieltä, 4 = jokseenkin samaa mieltä ja 5 = täysin samaa mieltä (Vilkkä 2007, 46). Vilkkä (2007, 46) tuo esille, että on hyvä ottaa huomioon kuinka eri tavoin ihmiset tulkitseva sanallisia ilmaisuja ja käsitteitä. Ääripään vastauksiin, tässä tapauksessa ”täysin samaa mieltä/täysin eri mieltä” on Vilkan (2007, 46) mukaan helppo vastata, mutta keskivaiheen vaihtoehdot ovat haasteellisempia erottaa toisistaan.

4.2 Laadullinen tutkimus

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on, esimerkiksi ihmistieteiden kentällä tehtävien tutkimusten, menetelmäsuuntaus, jonka avulla voidaan tutkia muun muassa ominaisuuksia ja merkityksiä (Varto 2005, 14) ja pyrkiä ymmärtämään tutkimuskohdetta paremmin (Heikkilä 2014). Tutkimuskohde ja tutkija ovat laadullisessa tutkimuksessa ikään kuin samassa tilassa ja he jakavat ymmärryksen samoista merkityksistä, joita ei voi suoraan operationalisoida ilman, että niiden aito sisältö menetettäisiin (Varto 2005, 14–15).

Kyselylomakkeen toisessa osiossa oli myös kolme avointa kohtaa, joihin vastaajat saivat itse kirjoittaa haluamansa määrän tekstiä. Laadullinen menetelmä oli sopiva tarkoitukseeni, sillä halusin tietää opettajien omia tapoja käyttää huumoria. Halusin selville ilmiön luonteen ja tämä oli sopiva tapa siihen. Löysin mielestäni hyvän tasapainon siihen, kuinka paljon annoin valmiita vaihtoehtoja vastauksille ja kuinka paljon annoin vain tyhjän tilan omille kokemuksille.

4.3 Aineiston keruu

Keräsin aineistoni 21.10.–27.10.2019 Etelä-Suomen ja Pohjanmaan alueelta ala-, ylä- ja yhtenäiskouluista sähköisellä kyselylomakkeella, johon sain 42 vastausta. Kyselylomake on lähtökohtaisesti tyypillinen aineistonkeruumenetelmä kvantitatiivisen aineiston keräämiseksi (Heikkilä 2014). Kyselylomake on hyvä määrällisen aineiston keräämiseen, sillä sen avulla on helppo tavoittaa useita henkilöitä (Heikkilä 2014) sekä myös henkilöitä, jotka ovat maantieteellisesti hajallaan (Vilkkä 2007, 28). Näin myös taataan se, että jokaisella vastaajalla on samat kysymykset samassa järjestyksessä (Vilkkä 2007, 28). Itse käytin kyselylomaketta juuri näistä syistä.

Haastattelussa olisi ollut omat hyvät puolensa, sillä haastattelussa olisi voinut esittää tarkentavia kysymyksiä tai avata joitain kysymyksiä vielä enemmän, jos se olisi ollut tarpeellista. Koen kuitenkin, että kyselylomakkeen kautta tehty kysely, joka sisälsi myös avoimia kohtia, joihin vastaaja sai kirjoittaa oman näkemyksensä, toimi hyvin.

5 TULOKSET

Sain aineistooni 42 vastausta, joista 28 on naisia ja 14 miehiä. Lomakkeessa oli sukupuoleen myös vaihtoehto ”muu”, mutta siihen osioon ei tullut ollenkaan vastauksia. Taulukossa 1. on esillä ala- ja yläkoulun opettajien määrä ja sukupuolijakauma.

TAULUKKO 1. Vastaajien jakauma sukupuolen ja opetusasteen mukaan

	Naiset	Miehet
Alakoulu	10	7
Yläkoulu	18	7

Jos joku opettajista opettaa sekä alakoulussa että yläkoulussa, hänen täytyi valita, että kumman asteen opettajan näkökulmasta hän vastaa kyselylomakkeeseen. Koen, että vastaaminen on helpompaa, jos voi kirjoittaa joko alakouluopettajan tai yläkouluopettajan näkökulmasta, sillä oletettavasti huumorin käyttö on erilaista 7–12-vuotiaiden ja 13–15-vuotiaiden kanssa.

Suomessa perusopetuksen opettajista 77 % on naisia ja 23 % miehiä (Yle 2018). Tutkimukseeni vastanneista 67 % on naisia ja 33 % miehiä, joten vastaajien prosentuaalinen määrä vastaa melko hyvin todellisuutta, sillä vastaajissa on 10 % enemmän miehiä koko perusopetuksen opettajien sukupuolijakaumaan verrattuna.

Käsittelen tuloksissa vain osan kyselylomakkeen kohdista, jotta analyysi ei paisui liian laajaksi. Vastausten määrä oli yllättävän suuri, joten käsiteltävää materiaalia on enemmän kuin kandidaatintutkielmassa on tilaa käsitellä. Käsittelen aineistosta sukupuolta, opetusastetta, työvuosia ja huumorin käytön määrää koskevia kysymyksiä sekä huumorin käytön syitä, millaista huumoria käytetään ja millaisissa tilanteissa huumoria ei missään nimessä käytettäisi.

5.1 Työvuodet

Lajittelin työvuodet kyselylomakkeessa kolmeen kategoriaan: 0–2, 3–10 ja 11–. Kaikista vastaajista vain 7 % on ollut työelämässä 0–2 vuotta ja kaikki heistä ovat naisia. Keskimmäisestä kategoriasta, 3–10 vuotta töissä olleita on 24 %, joista naisia on 8 ja miehiä 2. Leijonanosa, 69 %, vastaajista on toiminut opettajana 11 vuotta tai enemmän. Taulukossa 2. on tiivistettynä, miten vastaajat jakautuivat työvuosien, sukupuolen ja opetusasteen mukaisesti.

TAULUKKO 2. Työvuodet sukupuolen ja opetusasteen mukaan

	0–2	3–10	11–
Alakoulu	Naiset: 2 Miehet: 0	Naiset: 0 Miehet: 1	Naiset: 8 Miehet: 6
Yläkoulu	Naiset: 1 Miehet: 0	Naiset: 8 Miehet: 1	Naiset: 9 Miehet: 6

5.2 Huumorin käytön määrä

Ensimmäisen osion viimeinen kysymys käsittelee huumorin käytön määrää opettajan työssä. Vaihtoehtoja on viisi: a) runsaasti, b) silloin tällöin, c) jonkin verran, d) en juurikaan ja e) en lainkaan. 55 % vastaajista vastasi käyttävänsä huumoria runsaasti, 33 % silloin tällöin ja 12 % jonkin verran. Vastausvaihtoehtoihin d) ja e) ei tullut yhtään vastausta. Yksi mahdollinen tarkastelun näkökulma tutkimuksessa olisi ollut se, miksi jotkut opettajat eivät käyttäisi huumoria, mutta kaikki vastaajat kertoivat käyttävänsä huumoria vähintään jonkin verran (Taulukko 3.).

TAULUKKO 3. Huumorin käytön määrä sukupuolen ja opetusasteen mukaan

	a) runsaasti	b) silloin tällöin	c) jonkin verran
Alakoulu	Naiset: 5 Miehet: 5	Naiset: 4 Miehet: 1	Naiset: 1 Miehet: 1
Yläkoulu	Naiset: 10 Miehet: 3	Naiset: 6 Miehet: 3	Naiset: 2 Miehet: 1

Miehistä 57 % käyttää huumoria runsaasti, naisista vastaava luku huumorin käytön suhteen on 53 %. Silloin tällöin huumoria käyttää 29 % miehistä ja 36 % naisista. 14% miehistä ja 10% naisista vastasi käyttävänsä huumoria jonkin verran.

Ihalaisen ja Rautiaisen (1993, 10) mukaan työuraansa aloittavat noviisiopettajat kohtaavat kouluarjessa monia huomattavia haasteita esimerkiksi vuorovaikutuksen ja koulutyön tuntemuksen suhteen. Ihalainen ja Rautiainen (1993, 10–11) sekä Taimisto (2013, 12) viittaavat Bulloughin (1987) noviisiopettajien selviytymisstrategioihin, joista tärkein on huumori. Kyselyyni vastasi vain kolme noviisiopettajaa ja heistä kaikki käyttävät huumoria joko runsaasti tai silloin tällöin. Myös Mieli – Suomen Mielenterveysseura ry:n nettisivujen mukaan huumori on ylipäätään voimavara ja selviytymiskeino, joten sen hyödyntäminen erityisesti opetusuralla on kannattavaa, jos sen kokee itselleen oikeaksi keinoksi.

Taulukko 4. esittelee kuinka paljon huumoria eri vaiheissa työuraansa olevat opettajat käyttävät. Taulukon mukaan noviisiopettajat ovat vastanneet työvuosien mukaan jaetuista luokista vähiten vaihtoehtoon ”a) runsaasti” mutta koko noviisiopettajien vastausjoukko on vastannut käyttävänsä huumoria joko ”a) runsaasti” tai ”b) silloin tällöin”. Taulukosta voi tulkita, että huumorin käyttö lisääntyy 3–10 opetusvuoden kohdalla ja sitten vähenee hiukan. Tuloksia tulkitessa on syytä ottaa huomioon, että työkokemusta määrittävät kategoriat ovat keskenään hyvin epätasapainoiset, 0–2 vuotta työskennelleitä opettajia on vastaajissa vain kolme, kun taas yli 11 vuotta töissä olleita vastaajia 29.

TAULUKKO 4. Huumorin käytön määrä verrattuna työvuosiin

	a) runsaasti	b) silloin tällöin	c) jonkin verran
0–2 (N=3)	33 %	67 %	0 %
3–10 (N=10)	70 %	20 %	10 %
11– (N=29)	52 %	34 %	14 %

5.3 Miksi opettajat käyttävät huumoria työssään?

Kyselylomakkeen toisen osion alussa selvitetään huumorin käytön syitä. Taulukossa 5. on esillä kuusi väittämää huumorin käytön syistä sekä alakoulun että yläkoulun opettajien vastausten muodostamat syiden keskiarvot.

TAULUKKO 5. Keskiarvot huumorin käytön syistä

Käytän huumoria opetuksessa...	Alakoulun keskiarvo	Yläkoulun keskiarvo
1. Osoittaakseni epäkohdan	3,2	3,2
2. Keventääkseni ilmapiiriä	4,5	4,6
3. Auttaakseni hoksaamaan opittavaa asiaa	4,4	4,2
4. Havahduttaakseni oppilasta olemaan läsnä	4,1	4,4
5. Kuuluu persoonaani muutenkin	4,4	4,4
6. Helpottaakseni omaa työtäni	3,8	4,1

Ala- ja yläkoulun puolella korkeimman keskiarvon huumorin käytön syistä saa kohta ”2. Keventääkseni ilmapiiriä”. Matalin keskiarvo on molemmissa sarakkeissa kohdassa ”1. Osoittaakseni epäkohdan”. Suurimmat erot alakoulun ja yläkoulun opettajien välillä ovat kohdissa ”4. Havahduttaakseni oppilasta olemaan läsnä” ja ”6. Helpottaakseni omaa työtäni”.

Kohdan ”5. Kuuluu persoonaani muutenkin” korkeasta keskiarvosta päätellen moni opettaja pitää itseään huumorintajuisena. Kyselylomakkeen lopussa olleessa vapaan sanan osiossa on useampi maininta oman persoonan vaikutuksesta huumoriin ja tehtävään työhön. Eräs vastaaja toivoisi osaavansa

käyttää huumoria enemmän, mutta se ei ole osa hänen luonnettaan. Osalle huumori tulee luonnostaan.

Kuuden valmiin vaihtoehdon lisäksi vastaajalla oli mahdollista esittää yksi tai kaksi lisäsyötä huumorin käytölle. 11 vastaajaa mainitsi yhden lisäsyyn. Heistä neljä kertoi vielä toisenkin lisäsyyn. Useamman lisäsyyn maininneet ovat kaikki yläkoulun opettajia. Alakoulun opettajat käyttävät huumoria opettaakseen oppilaita nauramaan ja ymmärtämään vitsejä, selvittääkseen kiperän tai ikävän tilanteen sekä tekemään työkavereiden keskisistä tilanteista vähemmän vakavia.

Huumori yleensä lisää hyvää, avointa ilmapiiriä luokassa. Sen avulla opettaja antaa itsestään persoonana enemmän oppilaille, mistä he pitävät – opettaja tuntuu inhimilliseltä, läheiseltä. Kun opettaja viljelee huumoria, oppivat oppilaatkin käyttämään huumoria arjessaan. (Nainen, alakoulu)

Mielenkiintoista on, että työkavereiden välinen huumori nousee esiin vain parissa muussa vastauksessa tämän kohdan lisäksi koko lomakkeessa. Painotukseni on ehkä enemmän opettajien ja oppilaiden välisessä huumorissa, mutta työkavereiden välinen huumori on yhtä lailla opettajan työssä käytettävää huumoria. Eräs vastaaja kommentoi työkavereiden välistä huumoria: ”Omassa työyhteisössäni on huumorintajuista porukkaa, kaikki huumori ei minuun uppoa. Vitsailen mieluummin oppilaideni kanssa.”

Yläkoulun puolella on osittain samanlaisia syitä. Eräiden vastaajien mukaan huumoria käytetään oppilastuntemuksen parantamiseksi sekä luottamuksen ilmapiirin rakentamiseksi ja välittämisen keinona. Toiset kuvailivat käyttävänsä huumoria opettaakseen mieleenpainuvammin ja osoittaakseen, että voi hullutella turvallisessa ympäristössä ilman päihteitä. Osa käyttää huumoria osoittaakseen sen, etteivät aikuisetkaan ole täydellisiä ja mokaamista ei kannata pelätä.

Luontevan ja luottamuksellisen ilmapiirin rakentaminen edellyttää toisen kohtaamista muutenkin kuin formaalilla tasolla. Huumori on yksi tapa kohdata oppilas ihmisenä. Oppilaan on myös hyvä huomata opettajan mallintamana, että itselleenkin voi nauraa. (Mies, yläkoulu)

Huumorin käytön syyksi mainittiin myös ryhmänhallinnallinen puoli. Juuri se on huumorin käytön osa-alueista se, joka inspiroi minua kirjoittamaan kandin

huumorista. Huumori ryhmänhallintakeinona tuli kuitenkin ilmi vain tässä yhdessä vastauksessa koko aineistossa.

Ryhmänhallinnassa on mahdollista ottaa kantaa tilanteisiin vitsaillen. Oppilasta voi siis huomauttaa huumorin keinoin korvaten suoran kieltämisen ja jankuttamisen. Tässä on tietysti huomioitava se, ettei nolaaminen tai asian vähättely saa olla osa vastaanottajan kokemusta. (Mies, yläkoulu)

Vastausten tulkitsemisessa on oma problematiikkansa, sillä selvitin keskiarvoja väittämille ja esimerkiksi keskiarvo 3,2 kertoo tulkiten, että väittämästä on oltu melkein yhtä paljon eri mieltä ja samaa mieltä, mutta luvun 3 arvo vastauksissa on "ei samaa eikä eri mieltä", joten tässä tulkiten vastaukset siten, että väittämään on tullut melkein yhtä paljon eri mieltä ja samaa mieltä olevia vastauksia.

5.4 Minkälaista huumoria opettajat käyttävät työssään?

Ensimmäinen avoin kysymys kyselylomakkeessa on: "Kuvaile, minkälaista huumoria käytät". Teemoittelin vastauksista yhdistäviä piirteitä. Aluksi aineistosta muodostui seitsemän eri kategoriaa: tilannehumori, itseen kohdistuva huumori, sarkasmi, nokkela tai oivaltava huumori, sanaleikit, anekdootit ja tarinallisuus sekä positiivinen, hyväntahtoinen huumori. Suurin näistä kategorioista on tilannehumori, joka mainittiin 50 %:ssa vastauksista. Kaikki vastaukset eivät sopineet näihin seitsemään kategoriaan. Lopulta kuitenkin muodostin edellä mainittujen teemojen ylle vielä kaksi suurempaa teemaa: "1. Opettajan ja oppilaan välinen huumori" ja "2. Opettajaan itseensä tai hänen lähipiiriinsä kohdistuva huumori". Taulukosta 6. näkee, kuinka usein teemat ilmenivät ala- ja yläkoulun opettajien vastauksissa. Esittelen teemat tarkemmin seuraavissa kappaleissa.

TAULUKKO 6. Teemojen yleisyys ala- ja yläkoulun vastauksissa

Montako kertaa teema ilmeni...	Alakoulun opettajien vastauksissa (N=17)	Yläkoulun opettajien vastauksissa (N=25)
1. Opettajan ja oppilaan välinen huumori	12	21
2. Opettajaan itseensä tai hänen lähipiiriinsä kohdistuva huumori	7	13

5.4.1 Opettajan ja oppilaan välinen huumori

Suosituin huumorin käytön ulottuvuus on opettajan ja oppilaan välinen huumori. Puolet vastanneista opettajista kertoi käyttävänsä tilannehumoria. 12 % vastaajista käyttää nokkelaa ja oivaltamista vaativaa huumoria. Tätä hyödynnetään sekä ala- että yläkoulussa. Aineistosta nousi myös vastalause tämänkaltaiselle huumorin käytölle. Eräs opettaja nimenomaan kiinnittää huomiota siihen, että hänen käyttämänsä huumori on kaikille avautuvaa ja se ei vaadi oivaltamista. Hän ei halua luoda luokkaan edes hetkellistä sisäpiiriä, johon sisältyisivät vitsin heittänyt opettaja ja vitsin tajunneet oppilaat.

Positiivisuus ja hyväntahtoisuus nostettiin moneen otteeseen esille vastauksissa. Huumori nähdään positiivisena voimavarana ja sen avulla saadaan luotua hyvää ilmapiiriä luokkaan. Eräät vastaajat käyttävät huumoria sanaleikkien, puujalkavitsien ja ajankohtaisisten asioiden sekä ilmiöiden, kuten meemien kautta. Eräs opettaja kertoi silloin tällöin kertovansa tunnilla päätösvitsin, joista hän pitää kirjaa Excel-taulukossa, jottei tule päällekkäistä huumoria samalle ryhmälle. Jotkut käyttävät huumorinsa tukena erilaisia äänenpainoja ja eleitä. Osa kertoo anekdootteja jostain opetettavasta asiasta tai ei-toivotusta toimintatavasta, toiset hyödyntävät huumoria osana muistisääntöjä.

Käytän monipuolista, oppilaan yksilöllisesti huomioivaa huumoria. Vitsailen sanoilla, tilanteilla ja kerron hassuja esimerkkejä. Meidän luokassa nauretaan paljon ja luon jokaisen oppilaan kanssa omanlaisen huumorin. Ketään ei koskaan mollata tai pilkata, huumori on positiivinen voimavara. (Nainen, yläkoulu)

Sarkasmin käyttö on yllättävän vähäistä suhteutettuna siihen, että jo useimmat 8–9-vuotiaat eli 2. ja 3. luokan oppilaat kykenevät ymmärtämään sarkasmin olemusta (Dews ym. 1996, 3076). Sen käyttäminen tulee ilmi vain yhdessä alakoulun opettajan vastauksessa ja kolmessa yläkoulun opettajan vastauksessa.

Huumorin avulla pyritään myös opettamaan oppilaita suhtautumaan lempeästi ja huumorilla mokiin ja epäonnistumisiin. Opettajat käyttävät huumoria väylänä parantaa oppilastuntemustaan.

Huumori lisää mielestäni onnistuessaan lämminhenkisyyttä ja välittömyyttä opetustilanteisiin, mikä nähdäkseni lisää hyvinvointia ja kouluviihtyvyyttä. Näen sen myös keinona tehdä itseni oppilaille helpommin lähestyttäväksi, mikä on mielestäni tärkeää. (Nainen, yläkoulu)

5.4.2 Opettajaan itseensä tai hänen lähipiiriinsä kohdistuva huumori

Moni opettaja kuvasi käyttävänsä erityisesti sellaista huumoria, joka kohdistuu opettajaan itseensä tai hänen lähipiiriinsä. He kokevat itseensä kohdistuvan huumorin käytön turvalliseksi muodoksi käyttää huumoria. Näin kukaan oppilaista ei tule loukatuksi.

Otan usein mukaan tilanteita omasta elämästä, parisuhteesta, lapsistani, tuttavistani, jopa kollegoista, jos tiedän heidät samaa huumoria arvostaviksi. (Nainen, yläkoulu)

Moni vastasi kertovansa anekdootteja ilmeiden ja eleiden kera koskien sattuneita kömmähdyksiä tai heittävänsä tilannehumoria meneillään olevasta kömmähdyksestä. Omaan itseen kohdistuva huumori voi olla muun muassa kuivaa, mustaa tai positiivista ja hyväntahtoista. Edellä mainittujen lisäksi vastauksista kävi myös ilmi sarkasmin käyttö itseensä kohdistuvan huumorin yhteydessä.

5.5 Millaisissa tilanteissa opettajat eivät missään nimessä käyttäisi huumoria?

Viimeinen käsiteltävä kohta kyselylomakkeesta on ”Missä tilanteessa et missään nimessä käyttäisi huumoria?”. Näiden vastausten perusteella muodostin kaksi eri tilannetyyppiä, joissa opettajat eivät käyttäisi huumoria.

5.5.1 Yksilöä nolaavat tai loukkaavat tilanteet

50 %:ssa vastauksista tuotiin ilmi, että huumoria ei missään nimessä käytettäisi oppilasta nolaavissa tilanteissa, esimerkiksi tilanteissa, joissa yksittäisen oppilaan nolaaminen tai naurunalaiseksi saattaminen esimerkiksi virheen tekemisen yhteydessä on riskinä. Aineiston mukaan huumoria ei myöskään tulisi käyttää, jos oppilas on pahalla mielellä, surullinen, loukattu tai ahdistunut.

Aineistosta nousi vahvasti myös tilanteet, joissa huumori koskee yksilön henkilökohtaisia ominaisuuksia ja tapoja. Loukkaukset voivat liittyvät muun muassa etnisyyteen, vakaumukseen ja uskontoon, seksuaalisuuteen, kulttuuriin, käytöstapoihin, perheeseen, pukeutumiseen ja sukupuoleen. Loukkaus voi kohdistua joko oppilaaseen suoraan tai ylipäätään yksilöihin. Esimerkiksi jonkin uskontokunnan tapojen loukkaaminen voi koskettaa jotakuta oppilasta, vaikkei se suoraan olisi kohdistettu oppilaaseen. Yksilön ominaisuuksiin tai tapoihin kohdistuvan huumorin välttäminen tulivat enemmän esille yläkoulun opettajien vastauksissa, mutta myös kolmasosassa alakoulun opettajien vastauksista mainittiin kyseiset tilanteet.

Huumorin käyttö opetuksessa vaatii yksittäisten oppilaiden ja ryhmän tuntemusta sekä tarkkaa harkintaa. Se, mistä ja miten voi vitsailla toisen oppilaan tai ryhmän kanssa, ei naurata toisia lainkaan ja voi jopa tuntua ikävältä oppilaista. Oppilaiden kustannuksella en naura ikinä, mutta heidän vitseilleen kyllä. On tiettyjä aihepiirejä, joista en vitsaile luokassakaan, kuten vakaumukseen ja uskontoon, sukupuoleen ja seksuaalisuuteen, politiikkaan tai väkivaltaan liittyvät aihepiirit. Opetan näin myös esimerkilläni oppilaille, että tietynlainen huumori ei sovellu koulu- ja työyhteisöihin. Jos oppilas vitsailee näistä aiheista, pyrin ohjaamaan rauhallisesti harkitumpaan viestintään ja pyrin selittämään, miksi aiheet ovat arkoja. (Nainen, yläkoulu)

5.5.2 Vakavat tilanteet

Toiseksi tilannetyypiksi aineistosta muodostui erilaisia vakavia tilanteita sisällään pitävä luokka. Vakavia tilanteita ovat esimerkiksi koulun sääntöjen rikkominen, suru- ja vaaratilanteet, traagiset ihmiskohtalot ja kiusaamistilanteet. Näiden tilanteiden yhteydessä opettajat eivät käyttäisi huumoria. Kiusaamistilanteet tulivat yksinäänkin esille aineistossa useaan otteeseen, erityisesti alakoulun opettajien vastauksissa, joissa se oli mainittu erikseen 41 %:ssa vastauksista. Yläkoulun opettajien vastauksissa se ilmeni vain 8 %:ssa vastauksissa. Edellä mainittujen lisäksi politiikka ja väkivalta nostettiin teemoina, joista vitsailu ei kuulu koulumaailmaan.

Kuviossa 2 havainnollistan teemojen suhdetta toisiinsa. On tilanteita, joissa yksilö voi kokea olonsa nolatuksi tai loukatuksi opettajan käyttämän huumorin johdosta, jolloin opettajan huumorin käyttö ei olisi soveliasta ja on tilanteita, jotka ovat liian vakavia huumorin käyttöön. Tämän lisäksi on tilanteita, jotka voivat olla yksilöä loukkaavia ja vakavia, kuten kuvion kehien leikkauskohta esittää. Esimerkiksi opettajan oppilaaseen kohdistama loukkaus voidaan tulkita kiusaamistilanteeksi, jossa opettaja kiusaa oppilasta.

KUVIO 2. Kaksi tilannetyppiä, joihin huumori ei kuulu

5.5.3 Teemojen ulkopuoliset tilanteet

Vaikka aineistosta sai muodostettua kolme eri teemaa sisältöineen, kaikki vastaajat eivät olleet osanneet määritellä yksiselitteisesti tilanteita, joissa eivät käyttäisi huumoria.

Ei ole yksiselitteistä vastausta. On osattava tulkita oppilaan kokemusta. Asian henkilökohtaisuus ja vakavuus ovat subjektiivisia. Koska huumorin kokemus on ilmaisun tulkintaa, rajanveto vaatii jatkuvaa tilanteen arvioimista. Hyväntuuliseen ilmapiiriin kuuluu myös se, että mahdollisista "rajan ylittämistä" tulee olla valmis keskustelemaan ja anteeksi pyytämistä joutuu opettajakin toisinaan harjoittamaan. (Mies, yläkoulu)

Teemoista poikkesi myös tilanteet, joissa opettaja on väsynyt tai ei tunne ryhmää kunnolla sekä sellaiset hetket, joissa ollaan, kun ollaan uuden tilanteen tai opetettavan asian äärellä esimerkiksi lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvät keskustelut. Huumoria ei tulisi myöskään käyttää ohjeita annettaessa tai arviointia tehdessä.

6 POHDINTA

Oma näkemykseni huumorin käytöstä opettajan työssä avartui tämän kandidaatintutkielman tekemisen myötä. Opettajat käyttävät huumoria monin eri tavoin eri yhteyksissä ja jokaiselle kehitty tilanteiden ja kokemusten kautta omanlainen tapa käyttää huumoria oppilaiden kanssa.

Tässä kappaleessa tarkastelen tuloksia tekemällä niistä yhteenvedon sekä johtopäätöksiä. Tämän lisäksi pohdin tutkimuksen onnistumiseen vaikuttaneita tekijöitä. Lopuksi esittelen jatkotutkimusideoita koskien huumorin tutkimusta kouluympäristössä.

6.1 Tulosten tarkastelu

Tutkimustehtävänä tässä tutkimuksessa oli tarkastella peruskoulun opettajien työssään käyttämää huumoria. Tarkastelin huumorinkäyttöä kolmen tutkimuskysymyksen sekä erinäisten taustatietojen, kuten sukupuolen ja työvuosien avulla. Tutkimuskysymyksinä toimivat seuraavat:

1. Miksi opettajat käyttävät huumoria työssään?
2. Minkälaista huumoria opettajat käyttävät työssään?
3. Millaisissa tilanteissa opettajat eivät missään nimessä käyttäisi huumoria?

6.1.1 Työvuodet

69 % vastaajista oli ollut työelämässä 11 vuotta tai kauemmin ja vain 7 % vastaajista oli tullut niin sanotuilta noviisiopettajilta (Ihalainen ja Rautiainen 1993, 9–10) eli työuransa alkuvaiheessa olevilta opettajilta. Berry (2009, 20) määrittelee tutkimuksessaan 0–3 vuotta töissä olleen opettajan noviisiopettajaksi, joten ensimmäisen kategorian olisi voinut määrittellä 0–3 vuotta. Toisaalta määrittelemäni 0–2 vuotta on myös kelpo vaihtoehtoinen

määritelmä, sillä Ihalaisen ja Rautiaisen (1993, 9–10) mukaan noviisiopettajalla tarkoitetaan urapolkunsa alussa olevaa opettajaa, joten on tulkinnallista, kuinka kauan opettaja on urapolkunsa alussa

Eräs vastaaja vastasi vapaan sanan osiossa, että työvuosista muodostamani kategoriat (0–2, 3–10 ja 11–) ovat nuoren ihmisen näkökulmasta määritellyt. Kategorioita olisi voinut olla enemmän tai niitä olisi voinut luokitella eri vuosille, mutta ajattelin, että parin työvuoden jälkeen pääsee ammattiin sisälle paremmin, joten sen jälkeen huumorin käytössä voisi tapahtua jotain muutoksia, suuntaan tai toiseen. Itsevarmuus voi lisääntyä tai vaihtoehtoisesti voi huomata, että huumorin käyttö ei esimerkiksi sovi kyseisen luokan kanssa työskennellessä.

6.1.2 Huumorin käytön määrä

Kun mietin opettajia omalta koulu-uraltani, kaikista humoristisimmat opettajat ovat olleet miespuolisia. Toisaalta myös moni minua opettanut naisopettaja on käyttänyt paljon huumoria, joten sukupuolten välisten erojen vertailu tässä aiheessa ei ole välttämättä tarpeellista.

Myöskään tutkimukseni ei anna kovin radikaaleja eroja naisten ja miesten huumorin käytön määrälle. Miehistä 57 % vastasi käyttävänsä huumoria runsaasti ja naisista vastaava määrä on 53 %. Luvut eivät eroa toisistaan juurikaan, joten voidaan päätellä miesten ja naisten käyttävän huumoria melko saman verran. Naiset käyttävät kuitenkin huumoria enemmän, sillä 90 % naisista käyttää huumoria joko runsaasti tai silloin tällöin ja miesten vastaava osuus on 86 %. On positiivista huomata, että moni opettaja käyttää huumoria paljon. Laeksen (1998, 284) mielestä koulun tehtävä olisi löytää huumorin saralla lahjakkaat ja auttaa heitä kehittämään huumorin taitoa.

6.1.3 Miksi opettajat käyttävät huumoria työssään?

Sain selville valmiiksi annettujen vaihtoehtojen ja vastaajien itsensä kirjoittamien vastausten perusteella monenlaisia syitä huumorin käyttöön. Suosituin syy sekä alakoulun että yläkoulun puolella oli ilmapiirin keventäminen. Alakoulun toisiksi

suosituimmat syyt huumorin käyttöön olivat ”3. Auttaakseni hoksaamaan opittavaa asiaa” ja ”5. Kuuluu persoonaani muutenkin”.

Yläkoulun suosituiksi syiksi nousivat ilmapiirin keventämisen lisäksi ”4. Havahduttaakseni olemaan läsnä” ja ”5. Kuuluu persoonaani muutenkin”. Korkeita keskiarvoja saaneita syitä tarkastellessa herää kysymyksiä huumorin käytön eroista ala- ja yläkouluissa. Vaaditaanko yläkoulun puolella enemmän oppilaiden huomion keskittämistä takaisin meneillään olevaan tilanteeseen kuin alakoulussa? Onko työ haastavampaa yläkoulun puolella, jolloin opettajat joutuvat turvautumaan huumorin käyttöön tästä syystä enemmän kuin alakoulun puolella?

6.1.4 Minkälaista huumoria opettajat käyttävät työssään?

Opettajat vastasivat hyvin vaihtelevasti siihen, millaista huumoria he käyttävät. Osa vastasi vain yhdellä sanalla ja toiset kirjoittivat useamman virkkeen. Karkeasti kahtia jakaen koulussa käytetään opettajan ja oppilaan välistä huumoria ja opettajaan itseensä tai hänen lähipiiriinsä kohdistuvaa huumoria. Nämä kaksi teemaa pitävät sisällään samanlaisia pienempiä teemoja kuten tilannehumori, sarkasmi ja anekdootit. Suurin huumorin käyttöä koskeva ristiriita oli se, että osa opettajista käyttää huumoria, joka vaatii oivaltamista oppilaalta ja osa taas nimenomaan välttelee sen käyttämistä, ettei huumorin tajunneiden kesken muodostu sisäpiiriä tilanteessa.

Sarkasmin käyttöä tarkastellessa herää kysymys, miksi sarkasmia käytetään enemmän vasta yläkoulun puolella, vaikka suurin osa alakoululaisistakin periaatteessa ymmärtää sitä? Mitä se kertoo opettajista? Joku voisi ajatella, että he eivät ole tietoisia lapsen huumorin kehityksen vaiheista vai ovatko he kokemuksesta todenneet sarkasmin epäkelvoksi huumorin muodoksi koulussa? Äänen intonaatio on yksi merkki sarkasmista ja lapsen on helpompi erottaa sarkasmi vakavasta puheesta juuri intonaation avulla. Kontekstiin sidottu sarkasmi on lapsille haastavampi ymmärtää (Capelli ym. 1990, 1836), joten opettajien tulisi suosia enemmän intonaatioon nojautuvaa sarkasmia tilanteeseen liittyvän sarkasmin sijaan. Capellin ym. (1990, 1837) mukaan sarkasmin ymmärtämiseen vaikuttaa myös kuulijan ja puhujan välinen

suhde. Esimerkiksi lapsi voi osata odottaa sarkastisia heittoja ennemmin hänen vanhemmalta sisarukseltaan kuin opettajaltaan.

6.1.5 Millaisissa tilanteissa opettajat eivät missään nimessä käyttäisi huumoria?

Kolmas kysymys, johon pyrin tutkimuksellani vastaamaan, oli ”Millaisissa tilanteissa opettajat eivät missään käyttäisi huumoria?”. Muodostin kaksi tilannetyyppiä tämän kysymyksen vastauksista:

1. Yksilöä nolaavat tai loukkaavat tilanteet
2. Vakavat tilanteet

Opettajan ei tule käyttää huumoria tilanteessa, jossa hän saattaisi nolata tai loukata oppilasta tai vaarallisen tilanteen yhteydessä. Loukkaukset voivat kohdistua yksilön toimintaan sekä tapoihin ja ominaisuuksiin. Näiden kahden tilannetyypin ulkopuolelle jäi vielä niihin sopimattomia tilanteita. Huumoria ei tulisi käyttää esimerkiksi väsyneenä tai arviointia tehdessä.

Opettaja voi herkästi joutua tilanteeseen, jossa hän tuntee väärää ylemmyyttä (Laes 1998, 291). Ylemmydentunto onkin yksi huumoria määrittelevistä teorioista (Laes 1998, 278), joten opettajan on hyvä olla tietoinen, miten käyttää huumoria oppilaiden seurassa. Laeksen (1998, 276) mukaan toisten kustannuksella nauramisella ei ole hyviä lopputuloksia. Se heikentää naurunalaiseksi joutuneen yksilön itsearvostusta ja vaikuttaa myös koko luokan työ- ja opiskeluympäristöön negatiivisesti. Pahimmillaan opettaja voi antaa toiminnallaan esimerkkejä vääränlaisesta huumorin käytöstä. On eri asia nauraa yhteisymmärryksessä kuin toista nolaten, ja niiden välillä kulkee epäselvä raja. (Laes 1998, 291.)

Sochan ja Kellyn (1994) tutkimuksen (Laes 1998, 287–288) mukaan erityisesti pojat käyttävät nimenomaan toisten ominaisuuksia loukkaavaa huumoria. Opettajien toimiessa esimerkkinä huumorin käyttämisestä on tärkeää, että opettajat eivät rohkaise omalla esimerkillään toista loukkaavan huumorin käyttöön. Tulosten valossa voidaan todeta, että ainakin suurin osa opettajista kokee, ettei sellaisessa tilanteessa huumorin käyttö ole soveliaista.

6.2 Tutkimuksen onnistumisen arviointi

Suurimmaksi osaksi olen tyytyväinen ratkaisuihini tutkimuksen suhteen. Mietin haastattelua vaihtoehtoisena aineistonkeruumenetelmäksi, mutta kyselylomake toimi tähän tarkoitukseen tehokkaammin ja sen käyttö oli vaivattomampaa niin minulle tutkimuksen tekijänä kuin vastaajallekin. Kyselylomake, jolla sain 42 vastausta, osoittautui hyväksi aineistonkeruumenetelmäksi. Päädyin käyttämään menetelmätriangulaatiota, sillä kyselylomake sisälsi niin kvantitatiivisen kuin kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän piirteitä. Tein kyselylomakkeen ennen kuin aloin kerätä teoriapohjaa tutkielmalleni, sillä lähdin liikkeelle puhtaasta mielenkiinnosta, joten asiaan paneuduttuani selvisi, että on olemassa teoria opettajien uran alkuvaiheeseen, jolloin opettajaa kutsutaan noviisiopettajaksi (Berry 2009, 20). Jatkossa voin helpottaa tutkimuksen toteuttamista selvittämällä teoriapohjaa jo etukäteen. Koen silti, että tässä tapauksessa se toimi hyvin.

Kyselylomakkeen 5. kohdan ”Käytän huumoria opetuksessa...” sanallinen muotoilu meni näin jälkikäteen katsottuna pieleen, sillä nyt rajasin huumorinkäytön pelkkään opetukseen, enkä koko opettajan työhön, joka on kuitenkin lähtökohtainen kiinnostuksen kohteeni. Vastausvaihtoehdot ovat opetukseen liittyviä syitä, joten sinänsä vastausvaihtoehdot kohtaavat asettelun kanssa, mutta vastaukset olisivat voineet olla myös erilaisia, jos vastausvaihtoehdot olisi laajennettu koskemaan koulun yleistä kontekstia eikä vain opetustilannetta.

Aineiston hankinnassa oli pientä häilyvyyttä, esimerkiksi epähuomioissani lähetin kyselylomakkeet ennen tutkimuslupien hankintaa. Välitin kyselylomakkeen kymmenille rehtorille, mutta vain osa heistä antoi palautetta tutkimusluvan puutteesta. Lähetin lomakkeita eri kaupunkeihin kahtena ajankohtana syyslomasta johtuen, joten käytin vain ensimmäisen viikon aikana tulleita vastauksia kaupungeista, joihin hankin ja sain tutkimusluvut jälkikäteen ymmärtäväisten sekä ystävällisten kaupungin päättäjien toimesta.

Rajaaminen osoittautui haasteelliseksi niin teorian kuin tuloksienkin kirjoittamisen yhteydessä. Teoriaa olisi voinut etsiä ja kirjoittaa lisää. Tiedonhaku hankaloitti huumoria koskevan tutkimuksen vähäinen määrä. Osa olennaisista lähteistä oli englanninkielisiä ja saatavilla vain ostettavana

konkreettisena kirjana. Moni uudempi tutkimus oli internetissä maksumuurin takana kustantajien sivuilla.

Aineisto oli lopulta laajempi kuin osasin odottaa, joten en käsitellyt tuloksissa kaikkia kyselylomakkeessa kysytyjä kysymyksiä ja käsiteltävien kysymysten valinta vaati myös harkintaa, mutta olen tyytyväinen tekemääni rajaukseen erityisesti tuloksia koskien. Koin tuloksien analysoinnin yhteydessä toteutetun teemoittelun hyvänä haasteena. Siinä ei periaatteessa ollut oikeaa tai väärää vastausta ja se toi siihen omat haasteensa.

Olen kuvannut lukijalle tutkimuksen kulun epäonnistumisineen ja virheineen sekä menetelmät, joita hyödynsin tutkimuksessani, mikä lisää tutkimuksen luotettavuutta (TENK 2012, 6). Tutkimukseen osallistuneiden opettajien paikkakuntia ei kerrota, joten se on omalta osaltaan osoitus tutkimuksen eettisyydestä.

6.3 Johtopäätöksiä ja jatkotutkimusaiheita

Huumoria käytetään tulosten perusteella niin kasvatuksellisenä kuin opetuksellisenä keinona. Parhaimmillaan opettajan käyttämä huumori auttaa oppilaita oppimaan ja viihtymään paremmin koulussa sekä antaa oppilaille esimerkin hyvästä suhtautumisesta virheiden tekemiseen ja niihin suhtautumiseen.

Tutkimukseen vastanneet opettajat saivat tilaisuuden reflektoida omaa huumorin käyttöä ja sen myötä kenties huomata sen hyviä ja huonoja puolia sekä oman huumorin käytön aiheuttamia seurauksia. Huumori on harvoin tarkoin pohdittua, niin kuin tämän tutkimuksen tuloksetkin sen osoittivat, sillä tilannehumoria käytetään todella paljon. Tilannehumori ei välttämättä jätä paljoa varaa harkinnalle, kun huumoria käytetään nopeasti tilanteen yhteydessä.

Läpi tutkielman aineistosta nousi oppilaan nolaamisen välttäminen. Huumorin käytön syitä selvittäessä monivalintakysymyksessä kohta 1. ”Osoittaakseni epäkohdan” sai sekä alakoulun että yläkoulun puolelta matalimman keskiarvon eli se oli kuudesta syystä epäsuosituin syy käyttää huumoria. Epäkohdan osoittaminen on monitulkintainen tilanne, mutta näen, että se voi herkästi johtaa oppilasta nolaavaan tilanteeseen. Oppilaan

nolaaminen nousi vahvasti yhdeksi pääteemaksi kysymyksessä ”Missä tilanteissa opettajat eivät missään nimessä käyttäisi huumoria?”.

Tämä tuli esille myös osiossa, jossa tutkittiin minkälaista huumoria opettajat käyttävät. Aineistosta nousi selkeästi opettajan käyttämä nokkela, oivaltamista vaativa huumori. Osa sen sijaan kertoi välttävänsä tämän kaltaisen huumorin käyttämistä, jottei synny tilannetta, jossa syntyy sisäpiiri huumorin tajunneista oppilaista ja huumoria heittäneestä opettajasta. Sisäpiirin ulkopuolelle jääneet voivat kokea olonsa noloksi, jos he eivät tajua opettajan huumoria. Silloin opettajan käyttämä huumoria on aiheuttanut oppilasta nolaavan tilanteen, mikä tuomittiin tilanteeksi, jossa ei ole soveliasta käyttää huumoria missään nimessä. Tämä on mielestäni yksi aineiston mielenkiintoisimmista ristiriidoista. Miten opettajien erilainen, mahdollisesti nolaava, tapa käyttää huumoria vaikuttaa oppilaisiin?

Toivoin, että valitsemani opinnäytetyön aihe on herättänyt kanssaopiskelijoita refleктоimaan omaa huumorin käyttöä oppilaiden kanssa. Jos joku ei ole käyttänyt huumoria ollenkaan, toivon tämän rohkaisevan häntä kokeilemaan huumorin käyttöä. On myös hyvä tiedostaa jo opiskeluvaiheessa, että huumori tulee olemaan tärkein (Ihalainen & Rautiainen 1993, 9–10; ks. Bullough 1987) tai ainakin yksi tärkeimmistä selviytymisstrategia työuran alkuvaiheessa noviisiopettajana. Huumorin käyttöä voisi kenties harjoitella jo opetusharjoittelussa, vaikka tietynlaisen huumorin käyttö vaatii opettajalta hyvää oppilastuntemusta. Huumorin käyttämisen tärkeydestä olisi hyvä puhua jo osana luokanopettajaopintoja, sillä huumorin käytöllä on monia positiivisia vaikutuksia esimerkiksi oppilaiden koulumenestykseen. Tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää ohjenuorana tilanteissa, joissa mietitään, millaisen huumorin käyttö on sopivaa oppilaiden kanssa, sillä se nosti esiin hyvin monia eri syitä ja tapoja huumorin käyttöön. Tapoja ja tyylejä on monia tässäkin opettajuuden osa-alueessa. Oman huumorintajun uppoaminen oppilaisiin on varmasti oppilas- ja luokkakokoista ja väittäisin, että sen saa selville vain kokeilemalla.

Jatkotutkimukset voisivat käsitellä montaa eri asiaa. Tutkimuksessani on monta osa-aluetta, joita voisi lähteä syventämään. Ala- ja yläkoulun opettajien huumorin käytön vertailu laajemmin on mielestäni yksi hyvin potentiaalinen jatkotutkimusaihe. Olisi myös mielenkiintoista tutkia ihmisten käsityksiä heidän omasta huumorintajustaan. Suurin osa vastaajista vastasi käyttävänsä

huumoria, koska se on osa heidän persoonaansa. Kaikki eivät kuitenkaan koe näin. Pitääkö joku itseään huumorintajuttomana? Kun olen kertonut kandidaatintutkielman aiheeni ja että tämän tutkimuksen mukaan yli 50 % vastanneista käyttää huumoria runsaasti ja kukaan ei tunnustanut, ettei käyttäisi huumoria, moni on todennut, ettei tämä voi pitää paikkaansa. Useat muistavat monta kuivaa ja huumorintajutonta opettajaa koulu-uraltaan. Toisaalta uskon, että tutkimusaiheeni on houkuttellut lähtökohtaisesti enemmän heitä, jotka käyttävät huumoria.

Seuraavassa tutkimuksessa voisi tarkastella opettajan huumorin käyttöä oppilaiden näkökulmasta. Miten oppilaat kokevat opettajan huumorin käytön? Mitä merkityksiä oppilaat näkevät opettajan huumorin käytölle? Ymmärtävätkö he opettajan käyttämää huumoria? Tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia voisi lähteä analysoimaan tarkemmin ja peilata huumorin käytön yhtäläisyyksiä ja eroja sukupuolen, työvuosien ja opetusasteen sekä huumorin käytön määrän kautta. Olisi myös mielenkiintoista tutkia sitä, mitkä tekijät ovat mahdollistaneet sen, että nykypäivän koulumaailmassa opettaja ja oppilas voivat ”heittää läppää” keskenään.

Aineistoni (N=42) olisi haastatteluaineistona valtava, mutta kvantitatiivisena kyselylomakeaineistona pieni, joten voisi lähteä syventämään huumorintutkimusta koulun kentällä haastattelututkimuksena, jossa syvennyttäisiin asiaan enemmän. Vaihtoehtoisesti voisi myös suorittaa laajan kvantitatiivisen kyselytutkimuksen selkeästi useammalle opettajalle.

Työkavereiden välinen huumori voisi olla myös hedelmällinen tutkimuskohde. Joko pelkästään opettajien välistä huumoria tai sitten koko koulun henkilökunnan, sisältäen rehtorit, koulusihteerit, siistijät ynnä muut, välistä huumoria ja sen vaikutuksia työyhteisöön.

7 LÄHTEET

- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere. Vastapaino. Viitattu 20.11.2019. <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-768-385-2>
- Bariaud, F. 1989. Age Differences in Children's Humor. Teoksessa P. McGhee (toim.) Humor and Children's Development: A Guide to Practical Applications. New York. Haworth Press.
- Bergen, D. 2018. Humor as a developmental phenomenon: the contributions of Paul McGhee. Special issue of HUMOR: Festschrift for Paul McGhee. De Gruyter Mouton.
- Bieg, S., Grassinger, R. & Dresel, M. 2019. Teacher humour: longitudinal effects on students' emotions. European Journal of Psychology Education. Vol.34 517–534. Viitattu 8.12.2019. <https://link-springer-com.libproxy.tuni.fi/article/10.1007%2Fs10212-018-0402-0>
- Berk, R. A. 1996. Student ratings of 10 strategies for using humor in college teaching. The Journal on Excellence in College Teaching, 7(3). Viitattu 8.12.2019. <https://eric.ed.gov/?id=EJ570438>
- Berry, J.R. 2009. The novice teacher's experience in sensemaking and socialization in urban secondary schools. The University of Texas at Austin. Viitattu 14.11.2019. <https://oaktrust.library.tamu.edu/bitstream/handle/1969.1/ETD-TAMU-2009-08-7182/BERRY-RECORD-OF-STUDY.pdf?sequence=3>
- Bullough, R. 1987. First-year teaching: A case study. Teachers College Record 89 (2), 219–237.

- Capelli, C. A., Nakaqawa, N. & Madden, C. M. 1990. How Children Understand Sarcasm: The Role of Context and Intonation. *Child Development*. Vol 61. No. 6 12/1990. Wiley on behalf of the Society for Research in Child Development. 1824–1841. Viitattu 30.11.2019. <https://www.jstor.org/stable/pdf/1130840.pdf?refreqid=excelsior%3Adf8b1d1888f0bca6538db5c76fb2a20f>
- Cornett, C. E. 1986. *Learning through laughter: Humor in the classroom*. Bloomington: Phi Delta Kappa Educational Foundation. Viitattu 3.12.2019. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED276028.pdf>
- Dews, S., Winner, E., Kaplan J., Rosenblatt, E. Hunt, M., Lim, K., McGovern A., Qualter, A. & Smarsh, B. 1996. Children's Understanding of the Meaning and Functions of Verbal Irony. *Child Development*, Vol. 67, No. 6 12/1996. Wiley on behalf of the Society for Research in Child Development. 3071–3085. Viitattu 8.12.2019. <https://www.jstor.org/stable/pdf/1131767.pdf?refreqid=excelsior%3A8f7ab2c9d3c44f84c7575ffbe91278fa>
- Eskola, J & Suoranta J. 1998 *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere. Osuuskunta Vastapaino. Viitattu 20.11.2019. <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-768-035-6>
- Goldstein, J & Ruch, W. Paul McGhee and humor research. Special issue of *HUMOR: Festschrift for Paul McGhee*. De Gruyter Mouton. 1–13. Viitattu 31.10.2019. <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/humr.2018.31.issue-2/humor-2018-0031/humor-2018-0031.pdf>
- Heikkilä, T. 2014. *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki. Edita Publishing Oy. Viitattu 20.11.2019. <http://www.tilastollinentutkimus.fi/1.TUTKIMUSTUKI/KvantitatiivinenTutkimus.pdf>

- Häyhä, L. 2013. Hoitajien näkemyksiä huumorista muistisairaiden ihmisten hoitytyössä. Pro gradu – tutkielma. Oulun yliopisto. Terveystieteiden opettajan koulutusohjelma. Terveystieteiden laitos. Viitattu 30.11.2019. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201311201888.pdf>
- Ihalainen, T. & Rautiainen, R. 1993. Noviisina selviytymässä. Teoksessa E. Korpinen (toim.) Opettajaksi oppimaan – Kasvattajaksi kasvamaan. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Järvelä H., Keinänen A., Nuutinen P. & Savolainen E. 2004. Huumori opettajan työvälineenä. Joensuun yliopisto. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos. Viitattu 9.11.2019. <http://sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/opehumori/opehumori.pdf>
- Kehily, M.J. 1997. Lads and laughter: Humour and the production of heterosexual hierarchies. Gender & Education (9).
- Knuuttila, S. 1992. Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksena. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. Gummerus.
- Koppa. 2015. Määrällinen tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 20.11.2019. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/maarallinen-tutkimus>
- Laes, T. Huumori ja kasvatus. 1998. Teoksessa K. Laine & J. Tähtinen (toim.) Oppimisen ohjaaminen esi- ja alkuopetuksessa. Turun Yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja B:64.
- Long, D. L. & Graesser, A. C. 1988. Wit and humor in discourse processing . Discourse Processes 11 (1), 35–60. Viitattu 8.12.2019. https://www.researchgate.net/publication/254302055_Wit_and_humor_in_discourse_processing

Lyon, C. 2006 Humour and the young child TELEVISION 19/2006/E “Children – Humour – Television, 4–9. Viitattu 5.12.2019. https://www.br-online.de/jugend/izi/english/publication/televizion/19_2006_E/lyon.pdf

McGhee, P. 1979 Humor: Its origin and development. San Francisco, CA: Freeman.

McGhee, P. 2002. Understanding and Promoting the Development of Children’s Humor. Dubuque. Kendall/Hunt.

McGhee, P. 2010. Children’s Humour; Infancy to Age Three. Mukautettu teoksesta McGhee, P. 2002. Understanding and Promoting the Development of Children’s Humor. Dubuque. Kendall/Hunt. Viitattu 8.11.2019.
<https://www.laughterremedy.com/2010/12/children%e2%80%99s-humor-infancy-to-age-three/>

McGhee, P. 2011a. Children’s Humor: The Preschool years. Mukautettu teoksesta McGhee, P. 2002. Understanding and Promoting the Development of Children’s Humor. Dubuque. Kendall/Hunt. Viitattu 8.11.2019.
<https://www.laughterremedy.com/2011/01/children%e2%80%99s-humor-the-preschool-years/>

McGhee, P. 2011b. Children’s Riddles: First Sign of an Adult Sense of Humor. Mukautettu teoksesta McGhee, P. 2002. Understanding and Promoting the Development of Children’s Humor. Dubuque. Kendall/Hunt. Viitattu 8.11.2019. <https://www.laughterremedy.com/2011/02/childrens-riddles-first-sign-of-an-adult-sense-of-humor/>

Mieli – Suomen mielenterveysseura ry. N.d. Huumori vahvistaa. Viitattu 7.11.2019. <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/hyvinvointi/huumori-vahvistaa>

- Morreal, J. 1987. (toim.) The philosophy of laughter and humor. Albany: State University of New York Press.
- Peda.net 2015. Vallan kolmijako ehkäisee vallan väärinkäyttöä. Kuninkaanhaan koulu. Viitattu 8.11.2019. <https://peda.net/pori/perusopetus/koulujen-kotisivut/pl7/kuninkaanhaankoulu/opetus/oppiaineet2/arkisto/lukuvuosi-2015-2016/yhteiskuntaoppi/yhteiskuntaoppi-9a/vaikuttaminen/demokratia2/vktdv>
- Piaget, J. 1988. Lapsi maailmansa rakentajana. Juva. Werner Söderström osakeyhtiö.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 20.11.2019. <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>
- Scarborough, J. 2014. Student Perceptions of Instructional Use of Humor in the Online Classroom. Väitöskirja. Regent University. Viitattu 8.12.2019. <https://pqdtopen.proquest.com/doc/1566948213.html?FMT=ABS>
- Smuts, A. N.d. Humor. Internet Encyclopedia of Philosophy. University of Wisconsin-Madison. Viitattu. 7.11.2019. <https://www.iep.utm.edu/humor/>
- Socha, T.J. & Kelly, B. 1994. Children making "fun": Humorous communication, impression management, and moral development. Child Study Journal (24).
- Taimisto, S. 2013. Noviisiopettajan ensimmäiset kuukaudet työelämässä. Pro gradu – tutkielma. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/41840/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201306252039.pdf>

- TENK. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki. Viitattu 15.12.2019.
https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Tieteen termipankki. 2014. Inkongruenssi. Viitattu 7.11.2019.
<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:inkongruenssi>
- Tieteen termipankki. 2016. Huumori. Viitattu 10.12.2019.
<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:huumori>
- Wagner, M. & Urios-Aparisi, E. 2011. The use of humor in the foreign language classroom: Funny and effective. Humor. 10/2011. 399–434.
<https://psycnet.apa.org/record/2011-21086-002>
- Varto, J. 2005. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Viitattu 20.11.2019.
http://arted.uiah.fi/synnyt/kirjat/varto_laadullisen_tutkimuksen_metodologia.pdf
- Vilka, H. 2007 Tutki ja mittaa – Määrällisen tutkimuksen perusteet Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. Viitattu 20.11.2019. <http://hanna.vilka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-mittaa.pdf>
- Wikipedia – Vapaa tietosanakirja. 2019. Huumori. Luettu 8.11.2019.
<https://fi.wikipedia.org/wiki/Huumori>
- Yle. 2012. Huumorin tutkimuksen tila veti ilmeet vakaviksi. Viitattu 8.12.2019.
<https://yle.fi/uutiset/3-6214274>
- Yle. 2018. Meillä on maailman paras opet, sanovat Jukka-Pekka Similän oppilaat – Vain joka kymmenes ekaluokan opettaja on mies, mutta onko sillä väliä? Viitattu 15.11.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10359675>

Tutkimus huumorin käytöstä opettajan työssä

Huumorin käyttöä opettajan työssä on tutkittu kansainvälisesti paljon, mutta Suomessa vähemmän. Jotkut käyttävät huumoria paljonkin, toiset eivät lainkaan, osa tältä väliltä.

Haluan selvittää tutkimuksessani ensinnäkin miksi, milloin ja miten opettajat käyttävät huumoria työssään oppilaiden kanssa ala- ja yläkoulussa. Toiseksi, haluan tarkastella sitä, miksi osa opettajista ei käytä huumoria opetuksessa lainkaan. Sekä sitä, onko huumorin käytössä jotain eroja ala- ja yläkoulun opettajien välillä.

Kyselylomake koostuu kahdesta osasta: ensimmäisessä osassa on muutama taustatietokysymys, sen jälkeen on muutama lisäkysymys tarkemmin huumorin käytön tai käyttämättömyyden syistä.

Vastaaminen on vapaaehtoista ja aineisto käsitellään anonymisti, joten yksittäisen henkilön vastauksia ei pysty tunnistamaan aineistosta. Aineisto säilytetään tutkimuksen aikana salassa ja tutkimuksen päätyttyä se hävitetään asianmukaisesti! Kerätyt tiedot käytetään vain tutkimustarkoitukseen.

Vastaaminen kestää noin 5-10 minuuttia. Lomake on auki 3.11. asti. Kiitos jo etukäteen vastauksestasi!

Jos kysyttävää, ota yhteyttä alla olevaan sähköpostiosoitteeseen.

Ronja Salo
3.vuoden luokanopettajaopiskelija
Tampereen yliopisto
ronja.salo@tuni.fi

*Pakollinen

Osio 1

1. Sukupuoli

*

- a) Nainen
- b) Mies
- c) Muu

2. Montako vuotta olet toiminut opettajana?

*

- a) 0-2
- b) 3-10
- c) 11-

3. Opetan (jos opetat ala- ja yläkoulussa niin valitse jompikumpi)

*

- a) Alakoulussa
- b) Yläkoulussa

4. Käytän huumoria työssäni

Mikäli vastaat vaihtoehdot a)-d) siirryt kysymyksiin 5.-8.
Mikäli vastaat e), siirryt kysymykseen 9.

*

- a) Runsaasti
- b) Silloin tällöin
- c) Jonkin verran
- d) En juurikaan
- e) En lainkaan

SEURAAVA

Älä koskaan lähetä salasanaa Google Formsin kautta.

Tutkimus huumorin käytöstä opettajan työssä

*Pakollinen

Osio 2

5. Käytän huumoria opetuksessa...

Merkitse asteikolla 1.-5.

Voit kirjoittaa avoimet kohdat alla oleviin laatikkoihin.

	1. täysin eri mieltä	2. jokseenkin eri mieltä	3. ei samaa eikä eri mieltä	4. jokseenkin samaa mieltä	5. täysin samaa mieltä
Osoittaakseni epäkohdan	☐	☐	☐	☐	☐
Keventääkseni ilmapiiriä	☐	☐	☐	☐	☐
Auttaakseni hoksaamaan opittavaa asiaa	☐	☐	☐	☐	☐
Havahduttaakseni oppilaita olemaan läsnä	☐	☐	☐	☐	☐
Kuuluu persoonaani muutenkin	☐	☐	☐	☐	☐
Helpottaakseni omaa työtäni	☐	☐	☐	☐	☐
Muu, mikä?	☐	☐	☐	☐	☐
Vielä joku muu?	☐	☐	☐	☐	☐

5.1 Muu mikä?

Oma vastauksesi

5.2 Vielä joku muu?

Oma vastauksesi

6. Kuvaile, minkälaista huumoria käytät?

*

Oma vastauksesi

7. Missä tilanteissa käytät huumoria?

*

Oma vastauksesi

8. Missä tilanteessa et missään nimessä käyttäisi huumoria?

*

Oma vastauksesi

Vapaa sana

Oma vastauksesi

TAKAISIN

LÄHETÄ

Älä koskaan lähetä salasanaa Google Formsin kautta.

Tutkimus huumorin käytöstä opettajan työssä

*Pakollinen

Osio 3

9. Miksi et käytä huumoria? Voit valita useamman vaihtoehdon.

*

- Ei kuulu persoonaani
- En halua ottaa loukkaamisen riskiä
- Ei kuulu työelämään
- Se on monille lapsille vaikeaa ymmärtää
- Tuo levottomuuden ilmapiiriä
- Muu: _____

Vapaa sana

Oma vastauksesi

TAKAISIN

LÄHETÄ

Älä koskaan lähetä salasanaa Google Formsin kautta.